

PROFESORUL DR. DOC. VIRGIL NITZULESCU, DESPRE NICOLAE LEON

Alexandru MARINESCU¹

ABSTRACT: A short presentation of personality and work of great Romanian parasitologist Virgil Nitzulescu (1896–197) precedes the unpublished text of conference on November 31, 1975 consecrated to his master, professor Nicolae Leon, founder of Romanian Parasitology.

KEYWORDS: Virgil Nitzulescu, parasitology, master, Nicolae Leon, founder

O istorie a biologiei care să cuprindă două secole din evoluția acestei științe pe teritoriile românești, adică secolele al XIX-lea și al XX-lea, cu vârfurile ei, dar și cu figurile importante care au plasat-o și au menținut-o o vreme, în prim planul științelor europene, nu există încă, din păcate.

Academia Română a publicat totuși, în 1975, sub redacția academicienilor Emil Pop și Radu Codreanu și sub egida Comitetului Român pentru Istoria și Filozofia Științei, în colecția meritorie „*Istoria Științelor în România*”, o monografie, așa au intitulat-o cei doi redactori responsabili.

Ea este rodul muncii a 15 autori, dar pe spațiul a 250 pagini nu se puteau spune prea multe. Despre Prof. dr. Virgil Nitzulescu, asupra căruia vom zăbovi în cuvântul nostru, de pildă găsim la pagina 116, numai două rânduri, amintind două domenii de studiu. Este adevărat, autorii au limitat informația la strictul necesar.

Sigur, mai există câteva istorii, cea a lui Anastase Fătu din 1873, cele două volume „*La Vie Scientifique en Roumanie*” scoase de Academia Română în 1937, și în care tratează biologia în primul volum, „*Sciences pures*”, pe 159 pagini și în fine, cea a lui Simion Ghiță din 1961 (120 pagini).

Și poate ar mai fi de amintit lucrarea din 1930, a lui D. Bădărău, de fapt o lucrare de filozofie biologică, dar în care aflăm și istoria mișcării

¹ Dr. în biologie, membru al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

naturaliste din Moldova în perioada celor 100 de ani ce se scursese atunci de la înființarea Societății de Medici și Naturaliști din Iași.

Situația este ceva mai bună în ceea ce privește Istoria Medicinii Românești. Dar cine sunt savanții de care își mai amintește publicul românesc astăzi? Primul, este incontestabil Emil Racoviță, exploratorul Antarcticii și cercetătorul mediului subteran, dintre medici, Victor Babeș, Ghe. Marinescu, I. Cantacuzino, poate C. I. Parhon, dar și aceștia sunt evocați sporadic sau când institutele pe care le-au înființat și condus cu strălucire încep, după anii de glorie, să decadă (cazul Institutului Cantacuzino).

Grigore Antipa, un mare biolog al vremii sale, cu opere capitale, despre Deltă, pești, regiunea inundabilă a Dunării, pescuitul și pescăriile în România, evoluția poporului Român, pe care nu le mai consultă nimeni, a rămas în conștiința oamenilor datorită Muzeului pe care l-a creat și care-i poartă numele.

Deci nici o mirare că n-am auzit de marele medic și parazitolog Virgil Nitzulescu, publicul larg nici nu avea cum. Și totuși a fost o figură luminoasă în lumea medicală, iar cercetările sale au avut ecou în Europa.

În plus, și cred că a fost marea sa șansă, a avut drept maeștri câteva personalități extraordinare, pe care doar le amintesc acum, dar voi reveni asupra lor, iată-i, Nicolae Leon (1863–1931), fondatorul parazitologiei în România, profesorul Constantin I. Parhon, Gh. Zotta (1886–1942), și în fine, francezul Emile Brumpt (1877–1951), un nume de mare rezonanță în prima jumătate a secolului al XX-lea, în domeniul parazitologiei medicale.

Virgil Nitzulescu s-a născut, în Oltenia, la Târgu Jiu, în 1896, unde tatăl său, un eminent medic, lucra în acel moment, dar își va petrece copilăria la Bârlad, fiindcă părintele său fusese numit medic șef al orașului. Aici a trăit și a învățat, ca și fratele său mai mare cu un an, Jules Nitzulescu (1895–1975), până în 1914, când, după bacalaureat, a plecat la Iași și s-a înscris la Facultatea de Medicină. Aici a avut șansa de a urmări în primii doi ani cursurile unor profesori excepționali. Cursul de anatomie era predat de Francisc Rainer, care la orele suplimentare le citea din cartea lui Claude Bernard „*Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*” (1865) sau le făcea proiecții arătându-le rezultatele cercetărilor de embriologie ale lui Wilhem Roux (1850–1924) întemeietorul teoriei mecanicii embrionare, dar le vorbea și despre marile probleme ale biologiei generale. Rainer îi învăța pe studenți anatomia folosind reproducerea în plastilină

a diverselor formațiuni anatomice, metodă pe care tânărul Nitzulescu o considera esențială pentru dezvoltarea simțului de observație.

Dacă lui Rainer îi va datora Nitzulescu dezvoltarea simțului observației științifice, cariera sa de parazitolog va debuta în preajma altui profesor, care preda tot la anul I, cursul de Istorie Naturală și Parazitologie. Acesta era Nicolae Leon (1862–1931), fratele vitreg al lui Gr. Antipa și elev al marelui Ernst Haeckel, cel care mărturisea în fermecătoarele sale *Amintiri* că „visul meu politic a fost o republică europeană, iar convingerile mele politice, socialiste și antimilitariste”.

Virgil Nitzulescu a fost fascinat de personalitatea profesorului, mai ales că acesta avea un dar aparte de a se apropia de sufletul studenților invitându-i nu doar la orele de consultații, dar și în casa sa, vorbindu-le de noile cercetări în biologie și împrumutându-le cărți din biblioteca sa.

Dar bucuria studiilor a fost brusc întreruptă de izbucnirea în 1916 a războiului și tânărul Nitzulescu a intrat în vâltoarea cauzată de înfruntările militare ci și de grozavele epidemii, gripă spaniolă, encefalită letargică. Nitzulescu, inițial plutonier sanitar, a ajuns spre sfârșitul războiului să lucreze ca singurul medic într-un spital de medicină internă. Situație dificilă dar și plină de învățăminte, în care a reușit să se descurce amintindu-și ceea ce văzuse la consultațiile părintelui său, concentrat la acea vreme și el undeva pe câmpul de luptă.

Pentru puterea suflatească și pasiunea muncii dă mărturie faptul că a găsit totuși timp să redacteze acum o lucrare de popularizare (al cărei titlu era „*Noțiuni de helmintologie*”) pe care o prezintă Prof. N. Leon cu ocazia unei deplasări la Iași pentru procurarea de medicamente pentru spital. Fără să stârnească entuziasmul profesorului aceasta a contribuit, desigur, la numirea lui V. Nitzulescu, la terminarea războiului, când era student în anul al IV-lea (după ce absolvise în două luni anul III), pe postul de asistent la laboratorul de parazitologie. „*Vă închipuiți ce bucurie am avut cu acest prilej*, scrie într-un text V. Nitzulescu. *Era pentru mine puțința neașteptată de a intra în învățământ, de a expune și eu studenților probleme de parazitologie, de a-mi perfecționa cunoștințele beneficiind din plin de întreaga bibliotecă, foarte frumoasă, pe care reușise să o adune Prof. N. Leon, de a fi aproape de acest profesor pe care-l prețuiam și-l iubeam*”.

Continuă să lucreze în laboratorul de parazitologie timp de cinci ani, remarcându-se ca un cercetător cu rezultate deosebite. Între alte câteva, a publicat un studiu foarte amănunțit asupra maxilei de *Culex pipiens*, în care

se arată sceptic în privința unei teorii ale vremii propuse de marii savanți Ronbaud și Wiesenburg. Alte lucrări sunt publicate în reviste faimoase.

În același timp este intern la spitalul Maternitatea, deci face obstetrică și ginecologie, iar la secția de chirurgie este secundar, mâna a doua a prof. Anghel.

În anul al IV-lea, pare să se producă o mare cotitură în obținunile sale medicale. Il cunoaște pe prof. Parhon a cărui personalitate îl fascinează și vine tot mai frecvent la clinica și laboratorul acestuia de la Socola. În laboratorul său își va pregăti lucrarea de doctorat, cu tema „*Contribuții la reacția benzo-coloidală*”, o reacție care tocmai fusese introdusă în clinica bolilor nervoase.

Iată care era programul zilnic al tânărului Nitzulescu în această perioadă. Dimineața lucra la clinica chirurgicală de la Spitalul Sf. Spiridon, după amiaza era la Facultatea de Medicină, în laboratorul de Parazitologie, iar noaptea, de la ora 22 la 4 își pregătea teza în laboratorul prof. Parhon. Odată cu susținerea tezei școlaritatea lui V. Nitzulescu se încheia.

I-a fost dat să renunțe la carierele „*lucrative*” de la chirurgie și ginecologie, dar nu și la clinica de neurologie a prof. Constantin Parhon.

O oscilație între doi mari maștri, C. Parhon și N. Leon.

Parazitologia fusese prima mare pasiune, iar N. Leon un profesor excepțional. Și așa că rămâne aici lucrând alături de Lucia Borcea, fiica cea mare a prof. N. Leon, care fusese avansată șefă de lucrări.

Dar marile întâlniri cu consecințe importante pe plan profesional aveau să continue. Profesorul Mihai Ciucă (1883–1969), medic, bacteriolog, imunolog, malariolog, tocmai fusese numit profesor de igienă la Facultatea de Medicină și V. Nitzulescu frecventează laboratorul său, socotind că „*Bacteriologia este în fond o parazitologie mai avansată*” și profesorul îi remarcă pregătirea, inteligența și îl va recomanda pentru o bursă Rockefeller, pe care o va obține, alegând să lucreze în laboratorul prof. Émile Brumpt.

Tot în această perioadă ieșeană, V. Nitzulescu îl întâlnește pe dr. Gheorghe Zotta (1886–1942), medic și naturalist, fost elev al lui Ioan Borcea, care lucra la Institutul Cantacuzino, după o strălucită specializare la Institutul Pasteur din Paris.

Gh. Zotta este interesat de cercetările lui V. Nitzulescu asupra malofagelor, paraziți externi ai păsărilor și în 1925 când ajunge profesor de parazitologie la Facultatea de Medicină din București, îi propune fostul său post de șef de lucrări lui V. Nitzulescu care-l acceptă și se mută la București.

Virgil Nitzulescu reorganizează laboratorul și predă un curs despre Protozoare la studenții anului I, în timp ce prof. Gh. Zotta susținea cursul de parazitologie de la anul III. La îndemnul noului său patron, V. Nitzulescu începe să studieze leptomonadele de la Insecte.

În primăvara lui 1926 va pleca însă la Paris, întâlnind în laboratorul prof. É. Brumpt o întreagă pleiadă de naturaliști iluștri, Maurice Langeron, autorul celebrului tratat de microscopie, Charles Joyeux, specialist în helminți și medicină tropicală, prof. Maurice Neveu-Lemaire și încă alți care vor deveni mari profesori de parazitologie la Facultatea de Medicină.

Conducătorul laboratorului era Émile Brumpt, parazitolog celebru, care efectuase misiuni științifice în Africa și America Latină, studiasse febra purpurie din Munții Stâncoși (S. U. A.), boala somnului, paludismul, disenteria amoebiană, era profesor titular la Facultatea de Medicină și membru al Academiei de Științe medicale. Descoperise malaria găinilor, cauzată de *Plasmodium gallinaceum* și o nouă specie de amoebă care produce disinteria, *Entamoeba dispar*, deosebită de *Entamoeba histolitica*, dar asemănătoare morfologic. Ea a fost recunoscută ca specie valabilă abia în anii '70, pe baza cercetărilor de biologie moleculară.

Studiul acestei amoebe era preocuparea principală a prof. É. Brumpt, la sosirea în laborator a lui Virgil Nitzulescu. Aici, la Paris, cercetătorul român începe studiul structurii aparatului bucal al insectelor hematofage, domeniu în care atunci domnea o imensă confuzie, chiar și în manualele clasice existau erori.

V. Nitzulescu izbutește să lămurească această problemă ajungând la concluzii care, inițial, l-au surprins și pe prof. Brumpt. Acesta, într-o primă discuție cu V. Nitzulescu a socotit că era vorba, probabil, de o alunecare în cursul secționării la microtom. A venit special la masa de lucru a românului; a examinat îndelung, cu atenție lamele și, în final s-a convins de justetea observațiilor acestuia. Nitzulescu corecta astfel pe celebrul Batista Grassi sau pe prof. Adler, de la Universitatea din Jerusalem pe care a reușit să-l convingă în cursul vizitei pe care a făcut-o acesta în laboratorul lui É. Brumpt. A fost o mare victorie științifică.

V. Nitzulescu începuse acest studiu în laboratorul ieșean al lui N. Leon și observase încă de atunci că părerile sale nu concordau cu cele ale profesorului care publicase în 1910, o superbă monografie a Culicidelor, prima și singura care există până astăzi la noi.

Concluziile la care a ajuns V. Nitzulescu în studiul structurii aparatului bucal al insectelor sugătoare au fost publicate în „*Comptes-rendus de la Société de Biologie*” și în „*Bulletin de la Société de pathologie exotique*”, iar în noile ediții ale celebrului manual de parazitologie al lui Émile Brumpt, sunt reproduse figurile lui V. Nitzulescu, iar numele său este citat de peste 20 de ori. La fel în cunoscuta „*Entomologie medicale*”, din 1976 a lui Neveu-Lemaire. Alt subiect la care a lucrat V. Nitzulescu în laboratorul parizian a fost cel privind pompa salivară la diferite familii de Diptere. Rezultatele au fost publicate tot în buletinul Societății de patologie exotică.

După aproape doi ani de muncă intensă în laboratorul lui Brumpt, V. Nitzulescu s-a întors la București și s-a prezentat la examenul de abilitare ca docent în Parazitologie. Juriul a avut drept președinte pe Ion Cantacuzino, iar ca membrii pe profesorii N. Leon, Gh. Zotta, M. Ciucă, Proca și Mihai Manicatide. Teza de docență era o sinteză a cercetărilor asupra aparatului bucal și pompei salivare la insectele înțepătoare și sugătoare de sânge și a fost notată cu „*Magna cum laude*”, iar după referatul din 1929 al prof. Dimitrie Voinov a primit premiul Adamachi al Academiei Române.

Studiul flebotomilor a fost cea de-a doua etapă strălucită a cercetărilor lui Virgil Nitzulescu, finalizat din nou la Paris, după ce a reușit să-l convingă pe prof. Ion Cantacuzino și pe Gh. Zotta că era necesar să studieze colecțiile de flebotomi și literatura aflată la laboratorul de parazitologie al lui Émile Brumpt. Acesta avea să obțină o nouă bursă Rockefeller.

În aceasta a doua ședere în capitala Franței este numit membru corespondent al Societății de Parazitologie Exotică, iar prof. É. Brumpt îi incredințează păstrarea tuturor colecțiilor de entomologie ale laboratorului și îl numește asistent étranger al laboratorului de Parazitologie.

Rezultatele cercetărilor au fost spectaculoase: descoperirea a șase noi specii și stabilirea a unei noi clasificări a genului *Phlebotomus*, introdusă de profesorul É. Brumpt în manualul său (p. 1436) și de asemeni de Neveu-Lemaire.

Este greu de înțeles astăzi cum a izbutit Virgil Nitzulescu, în această perioadă de muncă intensă să urmeze cursul de medicină colonială, de medicină navală, de malariologie, cu un stagiu în Corsica, cursul de microbiologie, predat de prof. Maurice Langeron, să revizuiască colecția de flebotomi a Muzeului de Istorie Naturală din Paris, rectificând determinările greșite.

Va fi ales membru la Société Zoologique de France și de asemeni la Société Linnéenne din Lyon.

Întors în țară, candidează la catedra vacantă de parazitologie (N. Leon murise în 4 octombrie 1931, răpus de o maladie cardiacă) a Facultății de Medicină din Iași și o obține la 1 martie 1932. Avea atunci doar 35 de ani și era cel mai tânăr profesor al acestei facultăți.

Va rămâne în acest post 10 ani, transformând și îmbogățind laboratorul și predând un curs la anul III, atractiv și clar.

După 10 ani, Virgil Nitzulescu se mută la Facultatea de Medicină din București a cărei catedră devenise vacantă prin dispariția lui Gh. Zotta. Ține lecția inaugurală în octombrie 1942, izbutește să creeze o secție de parazitologie la Spitalul de copii în 1949, prima de acest fel din țară și multă vreme singura.

Când prof. Mihai Ciucă înființează Institutul de Parazitologie, V. Nitzulescu primește direcția secției de helmintologie.

În 1966 are marea surpriză și bucurie să primească premiul internațional de parazitologie „*Émile Brumpt*”, recunoaștere a cercetărilor sale științifice în domeniul parazitologiei. Îl primește, în octombrie 1966, într-o sedință solemnă în marea sală de Consiliu a Facultății de Medicină din Paris.

Ar mai fi multe de spus despre activitățile științifice și didactice ale prof. dr. doc. Virgil Nitzulescu, mare parazitolog dar și un mare erudit pe care am avut onoarea să-l cunosc în aprilie 1974, când a acceptat cu mare bunăvoință invitația de a ține o conferință în amfiteatrul Muzeului „*Grigore Antipa*”, în cadrul unui ciclu intitulat „*Drumul meu în biologie*”. A vorbit cu modestie dar și cu pasiune despre activitățile sale și a prezentat în fața unui public select, care umplea amfiteatrul, câteva dintre faimoasele sale preparate microscopice cu secțiuni prin aparatul bucal al unor insecte sugătoare de sânge.

A revenit în acest amfiteatru și în 31 octombrie 1975, când a prezentat o emoționantă conferință despre maestrul său iubit, profesorul Nicolae Leon care a fost mai presus de toate un suflet de elită care s-a condus el însuși în viață după perceptul roman pe care-l dădea ca normă de conduită și asistenților săi: „*honeste vivere, alterum non laedere, sum cuique tribuere*”, adică să trăiești cinstit, să nu faci rău nimănui și să dai fiecăruia ce se cuvine.

Este o bucurie să putem prezenta în continuare acest admirabil text până acum inedit.

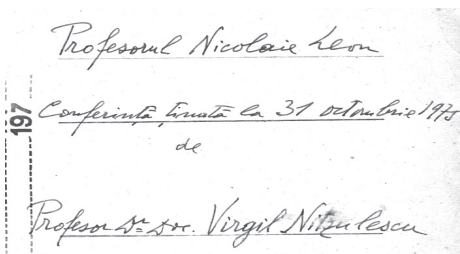

Fig. nr. 1 – Textul de pe coperta dosarului cu lucrarea „Profesorul Nicolae Leon” a Prof. V. Nitzulescu

„După cum am avut ocazia să vă arăt și anul trecut², tatăl meu a fost un foarte bun medic practician. De mic copil am avut ocazia să văd perindându-se în casă la noi tot felul de suferinzi în căutare de remedii și era firesc să se înrădăcineze în sufletul meu dorința ca la rândul meu să ajung și eu medic cu clientela numeroasă. Cu aceste gânduri m-am înscris la Facultatea de Medicină din Iași în toamna anului 1914.

Și totuși lucrurile nu s-au desfășurat în acest curs care părea atât de firesc. Gândurile mele s-au modificat repede și repede m-am găsit antrenat în direcția preocupărilor biologice și parazitologice. Cum și cine a determinat în mine această schimbare?

Or, acela care a avut în metamorfoza mea rolul principal a fost și acela care a devenit în scurt timp maestrul meu, profesorul Nicolae Leon.

Pe profesorul Leon l-am întâlnit chiar din primul an de studii medicale³ și de la prima lecție el a exercitat asupra mea o adevărată fascinație. Ținea cursuri de o claritate desăvârșită pe care le puteai urmări, înțelege și asimila fără cel mai mic efort. Cursul era însoțit de gesturi largi, de intonații foarte variate și de admirabile figuri realizate pe tabelă cu crete colorate, precum și de planșe de o execuție artistică.

Era cel mai frumos curs din toate acelea pe care le aveam de ascultat în anul întâi al Facultății de medicină și a rămas tot cel mai frumos curs dintre toate pe care le-am ascultat și ulterior până la finele studiilor mele medicale. Eram întotdeauna copleșit de atâta pasiune, de atâta dorință de a fi fost bine înțeles, cât punea la cursul său profesorul Leon.

2 La 19 aprilie 1974, prof. V. Nitzulescu a prezentat în amfiteatrul Muzeului de Istorie Naturală „Gr. Antipa” conferința „Drumul meu în știință” al cărui text este încă inedit.

3 Prof. V. Nitzulescu s-a înscris în toamna anului 1914 în anul I la Facultatea de Medicină din Iași.

Nu eram cu toți în anul întâi decât cam 50 de studenți. Dar și 50 e un număr mare atunci când e vorba ca ei să fie urmăriți îndeaproape cu toată atenția cuvenită. La cursuri nu se făcea niciodată apelul, dar atunci când unul dintre noi lipsea, Profesorul Leon sesiza numaidecât faptul și ni-l comunica cu ocazia unor întreruperi pe care le făcuse anume în expunerea lecției. ... – „*de acolo din banca 3-a lipsește unul*”... – „*acolo în fund observ că un domn student nu este destul de atent la ceea ce spun*”... după care își relua expunere ca și cum nu ar fi existat nici o întrerupere – și nici un motiv de întrerupere.

Fig. nr. 2 – Nicolae Leon, cu pălăria cu boruri mari, 1929

Iar pe aceia dintre noi pe care îi observase că pun cea mai mare atenție, îi chema doar din când în când acasă la dânsul pentru a-i cunoaște mai îndeaproape. Mergeam la el în grupe de câte de 4–5 studenți. Pășeam cu smerenie pragul casei sale. El ne chestiona asupra celor ce am reținut din cele expuse la cursuri pentru a se convinge dacă și întrucât a fost bine înțeles.

Ne puna întrebările cu atâta familiaritate încât nu ne dădea impresia că era vorba de un adevărat examen. Examen pentru noi, dar în același timp și pentru el însuși pentru că îi arăta ce parte a cursului avea nevoie să fie modificată pentru a o face încă și mai ușor de înțeles.

Nu pregeta să ne dea la aceste ședințe și date noi, suplimentare. De data aceasta nu mai făcea gesturile largi din sala de cursuri. Stătea așezat

comod într-un fotoliu, avea o figură zâmbitoare și ne făcea impresia unui părinte fericit care vorbește propriilor săi copii.

Îmi amintesc că avea pe biroul său, ca un bibelou mai mare, statueta unui Buda al cărui cap era legat de trup prin un resort elastic. Într-una din ședințe ne-a explicat rolul pe care-l avea de îndeplinit acest bibelou: „*Vedeți dumneavoastră, când am o contrarietate izbesc cu piciorul în podea sau dau cu pumnul în masă. Podeaua sau masa se cutremură și comunică enervarea mea lui Buda care începe a da din cap să mă liniștească. Parcă spune: „fi liniștit, fi liniștit...”*”

Ședința se termina în general prin împrumuturi de cărți acasă. Toți ne simțeam încurajați și plecam fericiți de a fi fost așa de călduros primiți. Cu câtă plăcere îmi amintesc și astăzi de aceste ședințe, în care ca în o adevărată „*Arcadia*” ne bucuram din plin de zâmbetul și binecuvântata sa atenție.

Aceeași grijă față de elevii săi o manifesta și la lucrurile practice. La începutul lucrării profesorul stătea în cabinetul său și noi lucram urmând explicațiile și sfaturile asistentei catedrei, care era doamna doctor Lucia Borcea. Dar pe profesorul Leon nu îl răbda inima să rămână prea mult în cabinetul său atunci când studenții lucrau în laborator. El simțea nevoia de a veni în mijlocul nostru și o făcea foarte curând pentru a examina lucrul executat de fiecare dintre noi. Nu era de loc zgârcit la laude când era mulțumit și ne dojenea zâmbind pentru tot ceea ce greșisem.

Adaug încă un amănunt. Între cei circa 50 de studenți câți eram înscriși în anul întâi erau și câțiva din Iași pe care profesorul Leon avusese ocazia să-i cunoască în diferite familii din oraș. Aceștia la început erau „*favoriții*” săi. Pe ei îi chema mult mai deseori în cabinetul său pentru a le arăta diferite preparate microscopice suplimentare. Dar curând mulți din acești distinși la început făceam loc altora pe care profesorul îi remarcase ulterior și care se convinsese că erau mai vrednici de această atenție particulară și eu însumi venit la Iași din provincie, fără nicio legătură de familie cu nimenea din Iași am fost dintre aceia remarcați ulterior.

Nimic nu era mai ușor pentru noi studenții decât să obținem puțința să ne prezentăm la el, în cabinetul său de lucru, pentru a-i restitui cărțile împrumutate sau pentru a-i cere explicații suplimentare. Ne primea oricând, chiar și atunci când de fapt era ocupat, când avea ceva de lucru.

Exista totuși o singură porțiune de timp în care el era inaccesibil atât pentru noi cât și pentru oricine altul și anume o jumătate de oră înainte

de a intra la curs. Nimeni nu avea voie să îl deranjeze în acea jumătate de oră în care își sistematiza în minte planul cursului pe care și-l propusese a ni-l ține și își scria pe o tabelă principalele puncte ale acestui plan. Tabela era adusă în amfiteatru și lecția ce urma în conformitate exactă cu planul propus.

Când vorbea la curs niciodată nu stătea jos. Se plimba tot timpul în lungul podiumului pe care era instalată catedra și, așa cum am mai spus, sublinia vorbele cu gesturi largi și cu inflexiuni de voce care ne țintuiau atenția. Cursurile profesorului Leon deschideau totdeauna orizonturi largi, îndemneau la reflexii și trezeau tendința de a aprofunda subiectele tratate. Aceste cursuri m-au făcut să îndrăgesc tot mai mult literatura biologică și parazitologică pe care o găseam în laboratorul de parazitologie și atunci când, ca un student sânguinos și doritor să se afirme, mă simțeam dator ca – alături de colegii mei din anii superiori – să prezint și eu la ședințele studenților în medicină referate generale, îmi alegeam ca subiect probleme din domeniul parazitologiei.

Era natural să comunic și profesorului Leon intenția mea de a prezenta aceste referate parazitologice și chiar să îl rog să mă ajute împrumutându-mi din colecțiile laboratorului preparate demonstrative și lupa sau microscopul necesare demonstrației lor. Asemenea referate reprezentau deci tot atâtea ocazii de legături tot mai strânse cu laboratorul de Parazitologie.

Între timp, intră și România în cel dintâi război mondial în cursul căruia am fost concentrat cu gradul de plutonier sanitar și pus la dispoziția spitalelor militare din orașul Bârlad. Am avut foarte mult de muncit în cursul aceluia război. Bolile și moartea răreau neîncetat numărul cadrelor sanitare. La un moment dat, spre sfârșitul războiului, ajunseseam ca eu, care nu urmasem decât doi ani de medicină, să rămân singurul medic într-un mic spital de medicină internă. Răspunderea mare care îmi revenea și munca intensă pe care mi-o cerea îngrijirea bolnavilor nu mă puteau împiedica însă să-mi aduc aminte, în clipele de răgaz, și de probleme de parazitologie și am conceput scrierea unei cărți de popularizare asupra viermilor paraziți, carte pe care o intitulasem: *Noțiuni de helmintologie* și care până la urmă s-a întins pe circa 200 pagini de caiet.

Cum foarte deseori eram trimis de serviciul sanitar al armatei de la Bârlad la Iași pentru procurare de material sanitar și medicamente, în special pentru aducerea de soluție Dakin pe atunci în mare vogă, aveam

prilejul de a-l reîntâlni și pe profesorul Leon care-și făcea cu regularitate obișnuita lui plimbare pe strada Lăpușneanu. Într-una din zile i-am vorbit și de caietele mele și i le-am dat cu rugămintea să le citească și să-mi comunice impresiile sale asupra lor și dacă consideră publicabilă această lucrare.

La o vizită ulterioară, întrebându-l asupra obiecțiilor pe care le are mi-a răspuns că apreciază pozitiv gândul meu de a scrie și dorința mea de a răspândi în cercuri cât mai largi parazitologia – dar că nu mă sfătuește să încerc a o publica, având în vedere scumpetea tiparului. Răspunsul primit mi-a produs deziluzie și mâhnire. Întrezăream în el că lucrarea mea nu fusese prea mult apreciată.

Dar acestui prim răspuns i-a urmat peste doi ani un altul cu mult mai încurajator. În adevăr după ce războiul se terminase și eu îmi reluasem activitatea de student la Facultatea de Medicină, absolvisem anul al 3-lea de studii în 30 de zile și eram acum student în anul al IV-lea, mă trezesc într-o bună zi cu Gheorghe Postică, laborantul catedrei de parazitologie, că mă invită să-l văd de urgență pe domnul profesor Leon.

Am ales într-un suflet.

Profesorul mi-a comunicat că în laboratorul de parazitologie a fost obținut un post nou de asistent în locul postului Doamnei Lucia Borcea care s-a transformat în post de șef de lucrări. Noul post de asistent mi se oferea mie ca o rețineră a atașamentului pe care-l dovedisem față de această disciplină. Era în vestea pe care o primeam cea mai bună dovadă că în adevăr profesorul Leon apreciasse lucrarea mea și voia să-mi răsplătească entuziasmul cu care o scrisesem. Nu se putea mai mare motiv de bucurie. Acest eveniment se petrecea în anul 1919. Trecuseră cinci ani de când avusesem fericirea să-l întâlnesc pentru prima dată pe profesorul Leon. Puteam avea de acum înainte nu numai puțința, dar și plăcuta obligație de a lucra zilnic alături de acest profesor, de a urmări zi de zi activitatea sa, de a beneficia zi de zi de exemplul și sfaturile sale, de a-l ajuta în munca de învățământ la lucrările practice în laboratorul spre care căutam până acum cu atâta jind.

Am rămas asistentul profesorului Leon cinci ani, din octombrie 1919 până când m-am transferat ca șef de lucrări la București în aprilie 1925, cinci ani deosebit de rodnici care au pus bazele formării mele științifice.

De la profesorul Leon am învățat primele noțiuni de tehnică microscopică. De la el am căpătat primele noțiuni de disecție a aparatului bucal al insectelor. Dar mai presus de toate am învățat că nu se poate duce o muncă de laborator fără ordine, răbdare și tenacitate și că în laborator nu

trebuie lăsat nici un minut nefolosit. El îmi repeta adesea îndemnul la lucru al lui Félix Plateau:

„Au laboratoire on se repose en passant d'une chose à l'autre”.

Nimic nu e mai important decât modul în care ți se modelează sufletul și gândul atunci când intri într-o carieră și mă mândresc că primele îndrumări în viața de laborator le-am căpătat de la profesorul Leon.

Un poet celebru cristaliza necesitatea unui bun început în versurile:

*„Si la première eau qu'un y verse est impure
La mer y passerait sans laver la souillure.
Car la tâche est au fond”.*

Și dacă am răspuns cu atâta bucurie invitației Domnului Director Doctor Băcescu de a vă împărtăși impresiile mele asupra personalității profesorului Leon, am făcut-o în primul rând cu gândul că îmi îndeplinesc o sacră datorie în a aduce un omagiu binemeritat memoriei aceluia care m-a îndrumat cu o dragoste în adevăr părintească în cariera de parazitolog, carieră pe care o urmez de atunci, adică de mai bine de 50 de ani.

Știu bine că vorbele mele nu vor putea adăuga nimic în plus la ceea ce dumneavoastră cu toții – și mai ales acei dintre dumneavoastră care ați lucrat și la Iași – cunoașteți deja despre viața și activitatea profesorului Leon. Dar mă simt fericit să am ocazia să adaug și puținele mele cuvinte la corul de laude așa de îndreptățite care i se cuvin ca om, ca gânditor, ca savant, ca cel mai de seamă din parazitologii pe care i-a avut țara noastră.

Să las acum la o parte considerațiile cu privire la formarea mea ca parazitolog, la stagiul meu de elev pe lângă un mare magistru, și să trec la expunerea vieții și operei lui.

Profesorul Leon s-a născut la 1860 la Băiceni în județul Botoșani, unde și-a petrecut prima copilărie până la vârsta de șase ani, fiind crescut la moșia mătușii sale Dafina Șendrea. Între timp mama sa, care fusese căsătorită fără voia sa cu Iorgu Leon, divorțează de acesta și se recăsătorește cu Vasile Antipa care locuia în orașul Botoșani. Cu Vasile Antipa a avut un al doilea copil. Este Grigore Antipa, ajuns și el naturalist de seamă, fostul director al muzeului în al cărui amfiteatru am cinstea de a vă vorbi în seara aceasta. Nicolae Leon și Grigore Antipa sunt deci frați vitregi de la aceeași mamă.

Vasile Antipa, tatăl vitreg al copilului Nicolae Leon, moare însă după doi ani, iar mama celor doi copii, rămasă singură se străduiește singură să-i crească.

Învățământul primar a fost urmat de copilul Nicolae Leon la pensionul lui Mironeanu din Botoșani, trecând examenele respective la stat. Când copilul nu împlinise vârsta de 12 ani, devotata sa mamă contractează o febră tifoidă și se prăpădește. Sensibilitatea copilului a fost adânc încercată de pierderea mamei sale.

Fratele mamei sale, moșul Panait, devenit acum tutorele copilului, îl internează pentru studiile liceale la un pension din Botoșani care purta numele de „Institutul de educație” și era condus de Mărgineanu, un bun prieten al familiei sale. La acest pension copilul se bucura de îngrijirile ca și părintești ale soției lui Mărgineanu care făcea tot posibilul pentru a crea elevilor o viață cât mai plăcută.

După terminarea celor patru clase gimnaziale, moșul său Panait îl înscrie la „*Institutul Academic*” din Iași, care era pe vremea aceea școala secundară cea mai bine reputată din țară. Aici profesau Petre Poni, Titu Maiorescu, Culianu, Melic, Paicu, Vârgolici, Grigore Cobălcescu, A. D. Xenopol și alții. Cei mai mulți din acești profesori erau și membrii ai binecunoscutei societăți „*Junimea*” condusă de Titu Maiorescu, Vasile Pogor și Jacques Negruzzi.

Director al Institutului Academic era Melic, un admirabil organizator și un excelent profesor. La acest institut are loc o gravă confruntare cu viața politică a elevului Nicolae Leon. Sub influența pe care o exercitase asupra lui cercul revistei ieșene „*Contimporanul*” și mai ales frații Ion și Gheorghe Nădejde, elevul propagă idei socialiste în școală și este eliminat pe acest motiv atunci când se găsea în ultimul an de liceu.

Elevul părăsește școala fără să murmure, considerându-se o victimă a convingerilor sale politico-sociale și ceea ce este interesant de remarcat este faptul că în *Amintirile* sale de mai târziu nu găsim nici un cuvânt de reproș împotriva lui Melic, directorul care îl eliminase. În noua sa situație elevul continuă a se prepara în particular pentru bacalaureat cu Burlă și cu Gheorghe Nădejde. Acesta din urmă venea acasă la elev pentru a-l medita.

În sufletul său ideile socialiste ce îi fuseseră inoculate continuă să înflorească și, fapt încă și mai de seamă, continuă să dănuie chiar și atunci când unii dintre protagoniștii acestui curent social și politic își părăsesc credințele lor și se înscriu – ca frații Nădejde – între „*generoșii*” partidului liberal.

Citez din amintirile profesorului Leon:

„*Visul meu politic a fost o republică europeană iar convingerile mele politice, socialiste și antimilitariste*”.

„Totdeauna mă simțeam îndurerat” – zice el mai departe – „ori de câte ori mă găseam în fața contrastului izbitor dintre bogăția imensă a claselor de sus și sărăcia grozavă a muncitorimei, între viața ușoară a celor dintâi și munca excesivă a celor de al doilea, între dificultățile de a ocupa un loc bun la banchetul vieții a copiilor inteligenți și muncitori din popor și reușita ușoară în viața a mediocrităților născute din părinți bogați cu legături sociale”.

Această nedreptate era strigătoare la cer (*Amintiri*, I, p. 237–238).

Nicolae Leon se distinge de la vârsta cea mai fragedă prin aviditatea pentru lectură, pasiune pe care a păstrat-o întreaga sa viață. La 18 ani citise tot ceea ce își putuse procura din Spencer, Carl Vogt, Büchner, Vasile Conta și Haeckel. În special îl preocupa problema originii vieții pe pământ și a fost cu desoebire impresionat de cartea lui Haeckel intitulată *Istoria Creatiei*⁴.

Fig. nr. 3 – Coperta vol. II al *Amintirilor* cu pagina de gardă cu autograf

Foarte receptiv la ideile noi pe care le conținea această carte, își dă seama că ar putea afla mai mult și mai multe direct din gura autorului ei. Simte o nevoie ineluctabilă de a se duce la Jena pentru a se înscrie la

4 Natürliche Schöpfungsgeschichte, Berlin, 1868.

cursurile acestui renumit savant. Dacă ne gândim la mediul mic-burghez și chiar bigot în care fusese crescut din fragedă pruncie și la eforturile pe care le făcea pentru a se smulge din obscurantismul care dăinuia încă în mintea multora de aceeași vârstă cu el, înțelegem cu atât mai mult meritul precocității sale și cât de adevărată e vorba poetului Rostand că „*c'est la nuit qu'il est beau de croire à la lumière*”.

Dar plecare la Jena, care-i apărea ca o necesitate absolută, îi punea mari probleme de ordin material. El făcuse deja de la vârsta de 19 ani marele pas în viață, însurătoarea. Ba încă avea și o fetiță, pe Lucia. Trebuia așadar să ia cu el la Jena și soția, și fetița și pe doica fetiței. Dar puteau oare asemenea greutate materiale să constituie o piedică în fața aceluia care avea în viață un țel bine determinat, țel spre care se avânta cu toată impetuoșitatea tinereții sale entuziaste cum se aruncă fluturile spre lumină? În fața aceluia care trebuia să devină profesorul Leon?

La Jena se înscrie la științele naturale și la medicină. La această a doua specialitate renunță curând. Pune în munca sa o asiduitate cu totul remarcabilă, reușind să se țină departe de toate zburdălniciile și petrecerile studentești la care îl îmbiau colegii săi de cursuri și își închină întreaga sa activitate muncii științifice și în plus unor preocupări artistice urmărind manifestări de muzică și mai ales de pictură.

Orășelul universitar Jena i se mai spunea pe atunci și „*fortăreața darwiniană*”. Se găseau acolo în afară de Haeckel un număr mare de vestiți oameni de știință, ca Richard și Oskar Hertwig, Arnold Lang, Willy Küenthal, Alexander Brandt, Wilhelm Roux și încă alții foști elevi elevi ai lui Haeckel și toți convinși de justetea vederilor lui Darwin. De la toți avea de câștigat tânărul student Nicolae Leon.

Prima lecție a lui Haeckel a audiat-o în semestrul de iarnă a anului 1884. Ea a lăsat asupra sa o impresie de neuitat.

„*Haeckel*” – ne spune Leon în *Amintirile* sale, „*nu era un profesor ca toți ceilalți, de la care elevul avea de învățat noțiuni. Fiecare lecție a sa avea darul de a deschide orizonturi, de a trezi dorința de a ști cât mai mult asupra subiectului tratat, mai mult decât se putea spune într-o oră, excita nevoia de studii personale*” (*Amintiri*, I, 37).

Frumoasă caracterizare făcută unui adevărat maestru. Și profesorul Leon, care o face, a știut să își apropie la rândul său același fel de a concepe un curs. Caracterizarea de mai sus a cursului lui Haeckel va putea fi aplicată ulterior propriilor sale cursuri pe care le va ține la facultățile de medicină

din Iași și București și care la fel deschideau – așa cu am arătat mai sus – orizonturi largi, trezeau nevoia de a aprofunda subiectele tratate, suscitau dorința de lecturi personale complementare.

Nu cunosc un alt exemplu mai desăvârșit de apropiere până la suprapunere, până la ceea ce s-ar putea numi un „*alter ego*” între tabloul admirabil în care profesorul Leon zugrăvește calitățile maestrului său și propriile sale calități.

Un al doilea exemplu pe care l-aș cita e acela al recunoștinței. Recunoștința adâncă față de toți foștii săi profesori a fost una din trăsăturile dominante în viața lui Haeckel. E remarcabilă recunoștința lui Haeckel față de Virchow – rămasă nealterată chiar atunci când cercetările sale proprii îl făcuseră să ajungă la convingeri deosebite. Aceeași recunoștință se manifestă și la profesorul Leon față de foștii săi profesori de la Jena și mai cu deosebire față de Haeckel. În fiecare an el rezerva o zi de curs pentru a expune în cuvinte emoționante viața și opera lui Haeckel, arătând cu o deosebită pasiune tot ceea ce făcea gloria marelui său înaintaș. Și e interesant că atunci când profesorul Leon are o contrarietate în suflet datorită unei atitudini politice luate de Haeckel și pe care profesorul Leon nu o aproba (e vorba de manifestul războinic semnat de profesorii universitari germani în primul război mondial și care pentru germani era un război imperialist) profesorul Leon se abține de a face vreun comentariu dezagreabil la adresa fostului său maestru pe care, zice el: „*în consider ca pe un părinte intelectual al meu și părinții se iubesc și nu se judecă*” (Amintiri, I, p. 102)⁵.

Și marele moralist francez Joubert spunea că atunci când iubești pe cineva îl judeci cu inima și nu cu mintea: „*Quand on aime, c'est le coeur qui juge*”.

Dar nu numai față de profesorii săi de la Jena se manifestă acest spirit de recunoștință. Citind amintirile sale vedem la tot pasul ce plin de recunoștință vibrează sufletul său la adresa tuturor aceluia de la care avusese ceva de folosit, chiar și la adresa foștilor actori de teatru care îi îmbogățiseră sufletul în copilărie.

Să nu mă depărtez însă de de la expunerea formării științifice a profesorului Leon. Haeckel văzând aplicarea la lucru a elevului său român, îl trimite în timpul unei vacanțe împreună cu doi dintre elevii săi mai vechi, Dr. Willy Kükenthal și Dr. Weissenborn, să studieze fauna litorală a apelor

5 Prof. Dr. N. Leon – Amintiri, vol. I, 248 p., ed. Viața Românească, Iași, 1922.

norvegiene. Cu această ocazie a cunoscut și pe celebrul explorator de mai târziu a regiunii polare Fridtjof Nansen. La reîntoarcere este întreat amănunțit asupra a tot ceea ce văzuse și studiasse în această expediție științifică, prima din cariera sa.

De la doctorul Walter, asistent la lucrările practice ale Institutului de Zoologie din Jena, a învățat a cunoaște structura aparatului bucal al insectelor. Lucrând singur în această direcție, și după plecarea din Jena a doctorului Walter studentul Nicolae Leon își termină repede teza sa de doctorat cu subiectul: „*Contribuții la studiul aparatului bucal al hemipterelor*”⁶, teză pe care o va susține cu un deosebit succes, obținând doctoratul cu mențiunea „*magna cum laude*” în 1887. Ca juriu examinator a avut pe Haeckel, pe Stahl și pe Kalkovski.

În timpul stagiului său la Jena, profitând de ușurința cu care se putea ajunge și în alte centre universitare ca Dresda sau Leipzig, audiază și acolo diferite cursuri menite a-i îmbogăți cunoștințele în direcția filozofiei naturaliste asupra originii vieții și a originii speciilor. În același timp își îmbogățește sufletul vizitând în acele orașe galeriile celebre de tablouri, frecventând teatrele și ascultând concerte de muzică clasică.

La fel s-a dus și în Franța cu dorința de a asculta la Paris cursurile lui Alfred Giard care însă tocmai lipsea din Paris. A ascultat în schimb cursurile lui Matias Duval.

Îată dar un elev studios care știa să urmărească cu fermitate țelul pe care și-l pusese în viață. Acela de a se perfecționa cât mai temeinic în cultura biologică de care era însetat. Și făcea pentru aceasta toate eforturile cu putință, alergând din facultate în facultate – fără a pierde un singur minut din vedere nici ducerea la bun sfârșit a tezei sale.

După trecerea tezei prin care stagiul său din străinătate lua sfârșit (deoarece la cursurile medicale renunțase), se reîntoarce la Iași și activează în învățământ. Atât în învățământul secundar ca profesor de științele naturale la liceul fiilor de militari din Iași și ca suplinitor a unei catedre similare la liceul național, cât și în învățământul universitar unde i se oferă suplینirea catedrei de Istorie naturală medicală de la Facultatea de Medicină.

La această catedră nu găsește nici un cât de mic laborator și se străduiește cu mari greutate materiale să îl constituie și să îl înzestreze adunând animale parazite pe care le obținea de la medicii din localitate.

6 Beitrage zur Kenntnis der Mundteile der Hemipteren, Jena, 1888.

Cu ce îi mai rămăsese din averea părintească cumpără o mică vie la Socola (lângă Iași), se stabilește acolo și își aranjează și acolo un laborator pe care îl înzestrea cu aparatul (microscop și microtom) pe care și le adusese, la reîntorcerea din Germania.

Peste puțină vreme însă catedra sa de la Facultatea de Medicină se desființează pentru economii bugetare. Atunci ia suplinirea catedrei de botanică de la Universitate, ca suplinitor al profesorului Vlădescu devenit inspector școlar. Cursurile pe care trebuia să le țină la această catedră nu îi aduceau nici o mulțumire. Munca de laborator pe care o putea duce în singurul laborator pe care îl mai avea, acela de la Socola de asemenea nu îl mulțumea. Laboratorul său era prea sărăcăcios înzestrat. Îi lipsea o bibliotecă corespunzătoare. Se hotărăște atunci să plece din nou în străinătate și pentru a avea banii necesari își vinde via, singura avere care îi mai rămăsese.

„Dorința mea de a lucra într-un laborator – ne spune el în amintirile sale – m-a făcut să vând via așa cum își vinde alcoolul ultima cămașe” și cu banii obținuți, profesorul Leon se duce împreună cu soția sa la Neapoli pentru a lucra în laboratorul de zoologie marină condus de cunoscutul naturalist Anton Dohrn⁷.

După un stagiu de lucru în acest laborator se reîntoarce în țară, unde moștenise o mică sumă de la unchiul său Costache Mârza, decedat între timp, și se stabilește la București.

Aici în București i se încredințează suplinirea catedrei de istorie naturală medicală de la Facultatea de Medicină, ca suplinitor al profesorul Sihleanu, devenit secretar general al Ministerului Instrucțiunii. Lecțiile de zoologie și biologie generală pe care le ține în această calitate entuziasmează auditoriul care se îngrămădea până la refuz în sala ce se afla într-o clădire de pe strada Brezoianu și nu îmi aduc aminte bine unde am citit că fost nevoie să se dărâme un zid despărțitor cu o cameră vecină pentru a se mări capacitatea acestei săli. El singur spune în Amintirile sale:

„Auditoriul era foarte mare și entuziasmul și mai mare. Pe lângă studenții de la medicină și de la farmacie, mai veneau studenții de la Filozofie și de la alte facultăți ... Aveam o mare satisfacție când vedeam sala arhiplină” (Amintiri, I, p. 183).

7 Anton Dohrn (1840–1909), zoolog german, a înființat în 1873, cu fonduri personale, Stațiunea Zoologică din Napoli. N. Leon a fost primul naturalist român care a lucrat aici timp de câteva luni în 1894, fără să fie pe deplin mulțumit de rezultatele șederii sale în acest institut celebru deja la acea vreme.

*

De mai multe ori în cursul vieții sale și cu doesebire în epoca aceasta în care locuia în București, profesorul Leon a ocupat și funcțiuni administrative, ca inspector al școlilor particulare și mai târziu (1906) ca director al învățământului profesional, în toate aceste însărcinări a muncit cu râvnă, cu abnegație și cu devotament – punând toată conștiinciozitatea de care era capabil pentru a fi de folos școlii.

Lui i se datorește, spre exemplu, crearea în 1906 a unei catedre de Zoologie descriptivă atât la facultatea de Științe din București cât și la cea din Iași. Ca inspector al școlilor particulare a avut foarte mult de luptat contra unor învechite moravuri politicianiste și a tot felul de abuzuri. Iar ca organizator al învățământului profesional s-a deplasat special în străinătate în 1906 pentru vizitarea celor mai reputeate școli de menaj de acolo în scopul de a le lua ca model la organizarea unor școli similare la noi. Căpătase o mare autoritate. Miniștrii de resort apreciau judiciozitatea măsurilor pe care le lua și îi dădeau mână liberă.

Tot lui i se datorează programul pe baza căruia urma să fie predate științele naturale în învățământul secundar și citez din „*Aminitiirile*” sale pesajul în care a relatat lupta pe care a trebuit s-o ducă pentru elaborarea programei pe care el o considera ca fiind cea mai bună. Citez:

„Alcătuirea acestei programe o consider ca cel mai mare serviciu pe care l-am putut aduce în țară acestui învățământ cât și vulgarizării teoriei descendenței, și cu atât mai mult cu cât au fost atacați foarte violent în comisia plenară de către domnul Saba Ștefănescu care era un autor de manuale de școală.

Eu de asemeni aveam un manual de zoologie și unul de botanică prelucrate în conformitate cu principiile pe care le susțineam în comisia mare, compusă din vreo 90 de profesori din toată țara, prezidată de însuși Ministrul Haret. Părea o luptă între doi concurenți de manuale didactice. Fiecare își apăra proiectul lui de programe, deci manualul lui.

Ca să pot discuta liber și dezinteresat principiile proiectului meu de program, am declarat în plină comisie că renunț la a mai scoate pe viitor ediții noi din cărțile mele, declarație de care m-am ținut. Pierderile materiale pe care le-am suferit în urma acestei declarații, numai ca să reușesc ca proiectul meu de program să devină definitiv, această pierdere, zic, doar autorii de manuale didactice o pot aprecia.

Am fost însă fericit că am izbutit să introduc în învățământul nostru secundar metoda tipurilor, teoria descendenței, haeckelismul precum și mai multe capitole ca: adaptațiunea, gastrulațiunea, parazitismul, organele rudimentare etc.” (Amintiri, I, 192).

Fără îndoială că însărcinările administrative i-au luat profesorului Leon un timp prețios. A căutat că le îndeplinească cu toată conștiințiozitatea pentru ca și în această activitate – considerată de atâția ca sinecură –, să fie cât mai de folos. Toată această activitate utilă pentru învățământul din țara noastră îl îndepărta însă de la realizarea idealurilor sale de muncă științifică într-un laborator.

Dar, „*tot răul la un bine*”, cum zice un vechi proverb, însărcinările administrative i-au permis să cunoască îndeaproape moravurile politice din acea vreme și l-au pus în măsură să știe să le folosească.

„*Atunci am învățat și eu* – spune el în Amintirile sale – „*procedeele pe care nu le învățasem la Jena și imediat mi-am creat catedra de la Iași care se desființase din motive bugetare*” (Amintiri, I, p. 194).

De asemenea pentru a-și netezi drumul către această catedră a reușit să modifice și legea învățământului în sensul că profesorul numit la o specialitate trebuie să fie doctor în specialitatea respectivă și nu doctor al facultății respective. I s-a dat astfel puțința ca pe data de 14 iunie 1899 să fie numit profesor definitiv la catedra de Istorie naturală medicală, creată din nou la Facultatea de Medicină de la Iași.

La Iași îl aștepta însă o mare deziluzie. Laboratorul cu muzeul pe care-l înjghebase cu atâtea greutate în timpul cât fusese suplinitor al acelei catedre, nu mai exista.

„*El a fost între timp risipit*”, scrie Prof. Leon în Amintirile sale. „*Instrumentarul și aparatele împărțite la alte catedre iar piesele zoologice aruncate ca fără valoare pentru a se păstra borcanele goale*” (Amintiri, I, p. 196).

E destul de citat exemplul de mai sus pentru a ilustra atmosfera științifică întunecată în care această minte luminată, îmboldită de un viu entuziasm, era pusă să activeze.

Revenit la catedră profesorul Leon reia de la capăt munca de organizare a unui laborator și a unui muzeu de piese demonstrative și reușește ca în scurt timp să-și refacă laboratorul ba să-l refacă și mai frumos decât în trecut. Un poet roman spunea: „*Omne tullit punctum qui miscuit utile dulci*”, ceea ce înseamnă că numai atunci ai creat o operă desăvârșită când ai reușit să îmbini utilul cu frumosul.

Profesorul Leon a reușit acest deziderat în laboratorul său, în care se îmbinau cum nu se poate mai bine utilul frumosul. Era în adevăr cel mai frumos din toate laboratoarele facultății de medicină din Iași.

*

Când profesorul Leon avea 39⁸ de ani are nenorocirea de a-și pierde tovarășa de viață cu care se înțeleșese așa de bine. Acest trist eveniment a constituit o mare cotitură în viața sa. A întâmpinat lovitura cu multă tărie sufletească dar de aici înainte se închide în el însuși, își schimbă felul de viață. Atunci – mărturisește el în *Amintirile sale* – „*a rupt relațiile sociale cu lumea, o inevitabilă evoluție s-a produs în caracterul meu și în atitudinea mea intelectuală față cu lumea*”.

El se consacră cu toată pasiunea de care era capabil creșterii celor 6 copii ai săi, dintre care cel mai mic, Niculăiță, nu ajunsese încă la vârsta de 2 ani. A ținut așa de mult la fost sa soție încât i s-ar fi părut o profanare a memoriei timpurilor fericite când erau împreună, o nouă căsătorie și aducerea în casă a unei mame vitrege pentru copii. Și-a asumat el singur răspunderea creșterii copiilor cărora le servea și de tată și de mamă.

Wilhelm Busch spunea într-o poezie a sa:

„*Vater werden ist nicht schwer
Vater sein dagegen sehr*”.

Ceea ce pe limba noastră înseamnă: „nu e greu de a deveni tată, e însă foarte greu de a fi, de a te comporta bine ca tată”, și acestei îndatoriri urma să-i facă față profesorul Leon rămas singur cu cei 6 copii.

„*Mi-au trebuit sforțări supraomenești*” spune el „*ca să devin, și am devenit, cea mai experimentată guvernantă, cea mai higienistă și cea mai economică menajeră, cel mai deductiv pedagog. Preocuparea mea nu era ca a guvernantelor importate care n-au nici o legătură sufletească cu copiii decât conversații banale de mitologie sau de literatură, fără de a le infiltra gustul pentru muncă, iubirea de literatură, fără de a le infiltra gustul pentru muncă, iubirea pentru natură, adevăr, bine și frumos*” (*Amintiri*, II, p. 69–70).

Și profesorul Leon alege ca cea mai bună metodă pedagogică pentru creșterea copiilor săi, exemplul.

„*Ca părinte*” – spune el – „*nu m-aș fi supărat atât dacă copiii ar fi nesocotit sfaturile mele cât m-aș fi supărat dacă ei n-ar fi fost sensibili la exemplul pe care li-l dădeam*” (*Amintiri*, I, p. 133).

8 În anul 1901.

*

Profesorul Leon a fost un savant în deplinul înțeles al acestui cuvânt. Savantul, arată, Charles Richet⁹ în cărticica sa cu acest titlu, trebuie să fie în primul rând un învățat, un om care a acumulat multe, foarte multe cunoștințe. El trebuie să se străduiască a căuta adevărul și să fie complet dezinteresat în această strădanie.

Toate aceste calități existau în profesorul Leon.

Da! Profesorul Leon a fost un savant, în deplinul înțeles al acestui cuvânt!

Dar un singur lucru nu mă împac din tabloul savantului conturat de Charles Richet. După acest autor pentru savanți profesoratul e ceva contingent, un mijloc de trai și Richet propune crearea unui mod nou de organizare a vieții savanților în care aceștia să fie scutiți de sarcina profesoratului.

E posibil să existe și asemenea savanți care să dorească să se înfunde în mod exclusiv în laborator și să vrea să fie scutiți de cursuri. Profesorul Leon însă nu intra într-o atare categorie. Pentru el profesoratul era o necesitate și nu o povară. El simțea nevoia de a exterioriza, de a comunica și altora adevărurile la care ajunsese pe baza numeroaselor sale lecturi și a cercetărilor proprii. Or catedra era prin excelență mijlocul cel mai potrivit pentru aceasta.

Nu știi care din scriitorii noștri mai vechi – mi se pare Dinicu Golescu – descriind niște locuri frumoase întâlnite într-o călătorie se exprima cam așa: „*Cum era posibil ca văzând aceste frumuseți să nu le admir și admirându-le să nu simt nevoia să le împărtășesc și altora?*”

La fel profesorul Leon împărtășea cu generozitate prin cursurile sale adevărurile pe care le obținuse și le împărtășea nu numai prin cursuri dar și prin conferințe de popularizare, prin broșuri de popularizare, prin toate mijloacele pe care le avea în putință.

La Societatea „*Junimea*” din Iași era un cuvânt de ordine: „*anecdota pri-mează*”. Ori de câte ori cineva voia să povestească o anecdotă se întrerupeau discuțiile serioase și se făcea loc anecdotei. Profesorul Leon în *Amintirile* sale făcea dimpotrivă. Expunerea anecdotică a faptelor petrecute în cursul

9 Charles Richet (1850–1935), fiziolog francez, a descoperit în 1902, împreună cu Paul Portier, fenomenul de anafilaxie. Cei doi savanți francezi au primit în 1913 premiul Nobel pentru Medicină.

vieții sale și povestite în fermecătoarele sale *Amintiri*, este de foarte multe ori întreruptă pentru a face loc uneori expunerii științifice, o reproducere pe scurt sau mai pe larg a unui trecut articol al său.

„*Am scris atunci*” – spune profesorul – „*articolul cutare*” ... și urmează o serie de pagini în care articolul respectiv e reprodus, ca un nou prilej de a populariza un adevăr științific. Anecdota la prof. Leon nu primează ci e refulată, e dislocată, ori de câte ori poate fi înlocuită cu adevăruri științifice, cu privire la originea vieții, originea speciilor, ereditate, interpretarea viselor, a superstițiilor și atâtea alte subiecte pe care le repune pe tapet pentru a le explica din nou.

Profesorul Leon a militat întreaga sa viață pentru trimful concepției materialiste moniste pe care o dobândise de la maestrul său Ernst Haeckel. Pentru Leon ca și pentru Haeckel sufletul nu poate și nu trebuie să fie considerat decât ca „*suma funcțiilor cerebrale care s-au dezvoltat paralel cu organul lor anatomic, creierul*”.

În problema originii vieții pe pământ profesorul Leon împărtășea, ca și Haeckel, convingerea că viața a apărut prin un proces de generație spontanee ca rezultat a unei serii de reacții fizico-chimice. Nu se poate însă vorbi de o generație spontanee a unor ființe ajunse deja la un oarecare grad de dezvoltare. Acest fel de generație spontanee a fost pe drept cuvânt și în mod definitiv combătut de către Pasteur și de mulți alți cercetători. Viața a apărut pe pământ prin un proces care poartă numele de „*arhigonie*”, în care din materia brută au putut lua naștere prin generație spontanee mai întâi numai unele combinații albuminoide nediferențiate încă în nucleu și protoplasmă, dar care se bucurau de anumite fenomene vitale. Asemenea vestigii primitive de viață au condus la formarea mai întâi a monerienilor din care ulterior vor descinde prin evoluție succesivă toate celelalte forme de viață.

În ceea ce privește ereditatea, profesorul Leon susținea existența și a unei eredități „*progresive*” prin care se pot transmite urmașilor și caractere noi dobândite sub influența mediului extern.

Profesorul Leon considera descoperirea legii biogenetice fundamentale, după care *Ontogenia repetă filogenia* ca cea mai de seamă contribuție adusă de Haeckel teoriei descendenței și ca însăși esența a ceea ce înțelege prin cuvântul „*haeckelism*”. Pe baza legii biogenetice fundamentale se pot explica multe fapte din domeniul evoluției speciilor, între care și existența organelor rudimentare.

Pasiunea pe care o punea profesorul Leon în lămurirea tuturor problemelor controversate de filozofia naturalistă în spiritul celor dobândite de la ilustrul său maestru Ernst Haeckel se vedește în toate articolele sale propagandistice și polemice. Cum am spus și mai sus el nu lăsa să scape nici o ocazie pentru a le pune din nou în discuție și a le explica din nou.

E foarte caracteristic în această privință următorul pasaj din *Amintirile* sale. El povestește că într-o seară era într-o cameră la mănăstirea Agapia. Fereastra camerei era deschisă și sub o fereastră, pe o bancă două persoane discutau despre probleme de ereditate, de moștenire de defecte la copii și trecute și la nepoți. Și profesorul Leon scrie:

„Nu mai puteam de necaz că mă dezbrăcasem și nu eram lângă ei ca să le pot explica legătura mare care exista între caracterele cuiva și ereditate” ... Îi era în adevăr necaz de a pierde încă un prilej să lămurească și pe acele persoane în problemele pe care le discutau ... și continuă apoi în *Amintirile* sale pe această temă o largă expunere asupra eredității (*Note și Amintiri*, p. 178)¹⁰.

Dar dacă dorea așa de mult să împărtășească și altora – de la catedră sau de la om la om – faptele pe care le înțelesese în adâncul lor și pe care le cunoștea foarte bine, e interesant de remarcat ce stingherit se simțea când era nevoit să expună date pe care le socotea că nu le cunoștea îndeajuns. E cazul cursului de botanică pe care la începutul carierei sale didactice a fost la un moment dat nevoit să-l predea la Universitate.

Este fără îndoială că un naturalist de talia lui Leon care la Jena se pregătise și în direcția botanicii și o studiasse și pentru examenul de Doctorat, cunoștea destul de bine această ramură a științelor naturale pentru ceea ce avea de expus studenților. Dar conștiinciozitatea sa extremă îl făcea să creadă că nu o cunoștea îndeajuns și profesorul Leon notează în *Amintirile* sale. Citez:

„Mărturisesc că tot timpul cât am făcut cursul de botanică întotdeauna aveam palpitații înainte de a intra în clasă. Și tot timpul cât ținea lecția simțeam o extenuare și o rușine că vorbesc la Universitate de lucruri pe care eu singur nu le văzusem și nu eram convins de ele. Astăzi chiar, când văd pe câte unul din aceia care au audiat atunci cursul, mă simțesc jenat”. (*Amintiri*, I, p. 174).

Admirabil exemplu de conștiinciozitate profesională în rândurile de mai sus.

¹⁰ *Note și Amintiri*, Cartea Românească, București, 1933 este o lucrare apărută postum sub îngrijirea fiului său Gh. N. Leon. Volumul este alcătuit din textele publicate, în mare parte, în ziarul „Lumea” din Iași.

*

Cu aceeași râvnă și entuziasm cu care profesorul Leon știa să dea poporului date științifice – el știa și să extragă din marea masă a poporului date deosebit de interesante de medicină populară. Activitatea sa de popularizator e completată prin aceea de folclorist.

Profesorul Leon a publicat în revista „*Arhiva*” din Iași două studii de folclor: „*Zoologia țaranului român*” și „*Botanica țaranului român*” și apoi o lucrare mai dezvoltată de un interes cu totul deosebit: „*Istoria naturală medicală a poporului român*”, lucrare publicată în Analele Academiei Române, în 1903. Găsim în această culegere numeroase rețete de medicină populară, incantații și descântece pentru vindecarea a diferite boli.

*

Să abordam acum modul în care acest ilustru naturalist și reprezentant de seamă al darwinismului și haeckelismului la noi a conceput cursul pe care urma să-l țină la Facultatea de Medicină. La început profesorul Leon orientează în mod hotărât cursul său spre zoologie și biologie. În lecția de deschidere ținută la 4 noiembrie 1899 și intitulată: „*Rolul zoologiei la Facultatea de Medicină e aceea care prezintă vederi sintetice asupra regnului animal, asupra organizației, filiației și transformărilor neîncetate a animalelor. Se deschid astfel medicilor orizonturi largi. „Medicii vor fi înarmați”* – continuă el – „*cu principii fără de care nu pot fi aprofundate cursurile speciale de anatomie, fiziologie, embriologie și istologie umane. Medicii trebuie să recunoască unitatea legilor care stăpânesc materia viețuitoare de la monerieni până la om*”. E tocmai calea pe care el însuși o urmase și prin care repurtase atâtea răsunătoare succese.

Acest curs de deschidere tradus în limba franceză a fost trimis la mai mulți dintre foștii săi profesori din timpul școlarității sale la Jena și anume la Ernst Haeckel, Willy Kükenthal, Oskar Hertwig și Arnold Lang, precum și altor profesori germani de zoologie ca Franz Schulze, Karl Grobben și Max Braun, dar și belgianului Félix Plateau. Li se cerea tuturor acestor reputați savanți și profesori avizul asupra justetei ideilor arătate mai sus. Toți au răspuns categoric afirmativ, confirmând deci că acesta ar fi drumul cel mai bun de urmat pentru un zoolog ca profesor la Facultatea de Medicină.

Și totuși, în ciuda confirmărilor primite, profesorul Leon păstrează încă în fundul sufletului său îndoieli serioase. Sub ochii săi parazitologia,

o nouă știință medicală, se dezvoltă tot mai mult în diferite centre din Occident. Datele cucerite de această nouă disciplină se dovedeau tot mai utile viitorilor medici. În Franța, arată profesorul N. Leon, profesorul Raphael Blanchard avusese curajul „de a imprima o nouă direcție cursului de Istoria naturală la Facultatea de Medicină, transformându-l din pur descriptiv (zoologie sau botanică descriptivă cum era mai înainte) într-un învățământ de Parazitologie animală și vegetală (N. Leon: *Cursul de parazitologie*, p. 4), modificând în același timp și titulatura catedrei în aceea de „Parazitologie și Istorie medicală”.

Aceste fapte îl determină pe profesorul Leon să ia și el la Facultatea de Medicină din Iași o atitudine analogă. Partea de zoologie generală a cursului său se restrânge treptat pentru a face loc din ce în ce mai mult datelor privind felul de viață și rolul patogen al animalelor și vegetalelor parazite. În felul acesta și la Iași cursul îmbracă tot mai mult o înfățișare nouă, aceea a unui curs de parazitologie.

Această modificare a fost expusă în mod solemn de către profesorul Leon la 23 noiembrie 1912 într-un nou curs de deschidere, la care am avut plăcerea să asist și eu în calitate pe care o aveam atunci de asistent al catedrei.

Citez din acest nou curs al profesorului Leon:

„De abia în 1905 am avut curajul de a da o adevărată orientare cursului de Istorie naturală medicală, împăcând titlul oficial al catedrei (*Istorie naturală medicală = zoologie și botanică*) cu utilitatea practică a viitorilor medici. De atunci și până azi am continuat a face un curs sistematic de parazitologie animală și vegetală, primul care s-a făcut la facultățile de medicină române”. (*Cursul de Parazitologie*, p. 9).

Acest curs nou de deschidere a fost tipărit sub titlul simplu de *Cursul de parazitologie* fără a mai fi fost adăugate și cuvintele „*Istorie naturală medicală*”. Aceste cuvinte se găsesc deci suprimate în titulatura cursului în 1921. Dar catedra a continuat să păstreze în titlul ei oficial numele de *Istorie medicală și parazitologie*.

Profesorul Leon trebuie considerat în consecință ca întemeietorul și părintele parazitologiei în învățământul medical din țara noastră, atât în formă cât și în fapt. Și trebuie să adaug, spre gloria lui, că această modificare de atitudine comporta un important sacrificiu. El părăsea o cale veche pe care o cunoștea și o stăpâna, pe căreia îi adusese în trecut atâta glorie, pentru a intra pe un făgaș nou și mult mai arid în fond și în formă, din

necesitatea sufletească de a se alătura aceluia care apreciau utilitatea pentru medici a noii discipline. Era sacrificiul unui întreg trecut de muncă asiduă și de reflecții fructuoase pe care îl făcea acum pentru a deveni cât mai de folos la catedra pe care o ocupa. El nu era medic ci zoolog, dar nu a ezitat să se consacre cu tot sufletul său entuziast acestei noi științe medicale și să activeze cu toată energia de care era capabil pentru a așeza și în țară la noi parazitologia pe temelii cât mai solide.

Personal socot că străduințele sale de a realiza la Facultatea de Medicină un învățământ de parazitologie medicală e cel mai de laudă lucru din tot ceea ce acest distins savant a realizat și gestul său de sacrificare a tot ceea ce îi fusese atât de drag în trecut pentru a contribui cu toate puterile la ridicarea edificiului nou al acestei științe noi atât de folositoare medicului are ceva din gestul legendarului meșter Manole care nu a ezitat a-și zidi soția în monumentală construcție pe care îi era dat să o ridice.

Cât timp am fost asistentul său l-am văzut de foarte multe ori manipulând diverși paraziți umani pe care îi aduseseră în laborator diferiți medici practicieni. Nu l-am văzut niciodată manipulând colecțiile sale vechi de animale marine adunate cu prețul unor mari oboseli din apele norvegiene sau din acele ale golfului Neapolului, colecții pe care le avea în laborator dar care intraseră acum în „domeniul trecutului” și nu-l mai interesau.

Această nouă orientare se reflectă și în faptul că profesorul Leon își alege asistenții dintre medici: Doctor Lucia Borcea era medic, eu însumi, Doctor Vasilescu, Doctor Dobrovici, Doctor Iamandi erau de asemenea mediciniști. Numai Nicolae Gavrilăscu a făcut excepție fiind naturalist.

Pe de altă parte, de unde mai înainte Profesorul Leon cerea ca Istoria naturală medicală să fie așezată în programul de studii al anului întâi pentru a servi, cum arăta el atunci în 1899, de temelie studiilor de anatomie, embriologie, fiziologie și histologie – acum profesorul Leon cere ca această disciplină devenită „parazitologie” să fie mutată din anul întâi în anul trei de studii pentru a putea fi mai bine înțeleasă de studenți și numai și numai după ce au făcut deja studiul științelor fundamentale de mai sus și au început să pătrundă în clinici.

Și în activitatea sa de creație științifică se reflectă – cum era și firesc – noile preocupări de parazitologie. Înainte de 1905 el continuă a se ocupa de anatomia aparatului bucal al hemipterelor hidrocoride (fără rol în patologia umană) și în 1903 publică un frumos studiu asupra unei specii noi de gastread pe care a descoperit-o și pe care a dedicat-o maestrului său

denumind-o *Prophisema haeckeli*. Această nouă specie face trecerea dintre gastreade și spongieri. De asemenea dintre studiile mai vechi trebuie citate contribuțiile sale aduse cunoașterii fluturilor crepusulari publicate în revista „*Archiva*” precum și un catalog al fluturilor din colecția Keminger. În 1891 a publicat într-o revistă germană un caz de transmisie ereditară a unei malformații la o pisică. După 1905 publică însă exclusiv cercetări de parazitologie medicală.

Cele mai multe dintre aceste cercetări de parazitologie până la 1924 au fost adunate de însuși autorul lor într-un volum sub titlul: „*Contributions à l'étude des animaux parasites de Roumanie*”. Ele se raportează la helminți și la artropode sugătoare de sânge.

Găsim între ele descrierea de forme noi de helminți pe *Braunia jessiensis*, *Diplogonoporus brauni*, *Botriocephalus tenioides*, *Tenia cilindrica*, *Euparifiium jassiense* (aceasta din urmă în colaborare cu profesorul Ciurea). Găsim și semnalarea unui nou caz de botriocefaloză cu *Botriocephalus parvus* Stephens (primul pentru țara noastră, al doilea pentru literatura universală). Formele helmintice noi descrise de Leon au atras – cum era firesc – atenția multor cercetători străini care le-au introdus în manuale importante de parazitologie din literatura universală. Profesorul Leon descrie și numeroase cazuri de anomalii la helminți (botricefal diedru, botriocefal fenestrat, fenestrații la *Hymenolepis erinacei* sau la *Dipilidium caninum*).

Cu privire la artropodari s-a ocupat în mod special de simulide și de culicide. În afară de mai multe note asupra culicidelor din această culegere de lucrări, trebuie să cităm și o monografie a sa asupra „*Culicidelor din România*”¹¹, volum de aproape 300 de pagini care poate fi considerat ca o carte clasică rămasă și până astăzi singura carte asupra culicidelor publicată la noi. Profesorul Leon a fost un precursor și în problema așa de discutată mai târziu a zoofiliilor unor anofeli și a importanței acestui fapt în regresivitatea spontană a paludismului din anumite regiuni.

Mai multe din lucrările sale entomologice se ocupă de unele cazuri de miază mai rare observate în țară la noi (miază abceselor sau miază uretrală).

Aparatul bucal al insectelor dar al celor cu rol în patologia umană a continuat să-l preocupe încă, și trebuie citată semnalarea și descrierea

11 Studii asupra Culicidelor din România, 1910.

pompei salivare de la culicide: descrierea aparatului bucal al simuliidelor și o lucrare de o deosebită importanță comunicată Academiei Române în 1924 și privind aparatul bucal la *Culicoides*. E pentru prima oară când se arată poziția reală a mandibulelor deasupra hipofaringelui la aceste insecte. Tot profesorul Leon i se datorește un manual de *Entomologie medicală*¹², un volum de 248 pagini – deosebit de util tuturor acelor care se ocupă de artropodarii cu interes medical și la răspândirea lor în țară la noi.

Între publicațiile profesorului Leon mai trebuie citate importante memorii tipărite în Analele Academiei Române asupra Cestoizilor din România, asupra insectelor vătămătoare din Române, asupra faunei cadavrelor cu aplicare la medicina legală.

Cele mai multe din lucrările originale ale profesorului Leon sunt publicate traduse într-o limbă străină (franceză, germană sau engleză). O lucrare științifică, spunea el adeseori, trebuie să fie supusă discuției în cercuri cât mai largi. Ea trebuie publicată într-o revistă străină de largă răspândire pentru a putea fi adusă la cunoștința a cât mai mulți cercetători.

Și în adevăr lucrările sale au putut fi astfel cunoscute și apreciate de toate forurile parazitologice străine și au adus prin aceasta o deosebită mândrie a țării noastre și Iașului, oraș în care acest savant a lucrat sub inspirația a ceea ce îi plăcea să numească „*Genius loci*”. El aplica astfel și Iașului calitatea pe care maestrul său Haeckel o aplica Jenei.

„*Există și la Iași*” – spune el în *Amintirile sale* – „*un genius loci așa precum există și la Jena. Lui i se datorește înflorirea culturală a Iașilor, toată efervescența culturală manifestată în primul rând prin cele două cercuri mari care au făcut gloria Iașilor: cercul „Junimii” pe de o parte și al „Contemporanului” pe de altă parte*”.

*

Activitatea fecundă a profesorului Leon a determinat să fie ales membru al Academiei Române în anul 1919. Și aici apare o altă fațetă a personalității profesorului Leon, a spiritului său de adevărat savant: modestia. Scopul nu era dobândirea de glorie ci obținerea de date noi științifice. Convine până în cele mai intime fibre ale inimii sale de justetea adagiului: „*huius mundi decus et gloria quam sint falsa et transitoria*” – adică de cât de false și trecătoare sunt podoabele și gloria acestei lumi, el declină onoarea care i se făcea și refuză titlul care i se oferise.

12 *Entomologie medicală*, 1925.

Profesorul Leon primise mai înainte și alte dovezi de stima deplină a tuturor colegilor săi e numit Decan al Facultății de Medicină pe termen de doi ani și prelungit pe încă doi ani.

În martie 1918 e numit Rector al Universității Iași pe 3 ani. În această calitate obține crearea unui cămin studențesc cu 400 de paturi. E nevoit însă să-și prezinte demisia din această demnitate din cauza greutăților de ordin administrativ pe care le întâmpină. Pe ziua de 17 decembrie 1920 e pentru a doua oară numit Rector al Universității Iași. În cursul acestui de-al doilea Rectorat, dându-și seama de condițiile foarte grele în care trăiesc studenții – deși personal era departe de a fi un om bogat, spiritul său generos îl determină a face Universității o donație de 3.000 lei – care se ridică până la sfârșitul anului la 10.000 lei. Această donație era menită să formeze un fond de burse pentru studenții săraci, atunci când va ajunge la 100.000 lei.

În anul 1924 este chemat prin votul unanim al Consiliului Facultății de Medicină din București ca profesor la această Facultate. După o scurtă ezitare profesorul Leon refuză să accepte transferarea la București nepu-tându-se despărți de Iași de care se simțea adânc legat sufletește și de la laboratorul pe care și-l crease acolo.

*

Ajuns la sfârșitul acestei expuneri dați-mi voie să încerc o caracterizare pe scurt a personalității profesorului Leon, așa cum l-am cunoscut.

Caracterul său dominant a fost fără îndoială entuziasmul (acel „*Dumnezeu interior*”, cum i s-a mai spus), entuziasm care-l anima și pe care-l pune în tot ceea ce întreprindea. Entuziasm în căutarea și răspândirea adevărului. Entuziasm față de muncă, de bine și de frumos.

Dar în același timp profesorul Leon știa să păstreze acel suflet egal, ceea ce Romanii numeau „*aeque animo*” fără de a se lăsa impresionat de adversități la rău, nici de a manifesta o bucurie exuberantă la bine. Totdeauna cu un suflet egal, marcat la exterior prin o figură blajină, înțeleghătoare și veșnic surâzătoare.

Profesorul Leon era întotdeauna elegant. Eleganță vestimentară care-l prindea de minune, și eleganță sufletească.

Nu l-am auzit niciodată ridicând tonul, ocărând pe cineva și chiar atunci când ne dădeam seama că trebuie să fie adânc nemulțumit de unele fapte sau de unii oameni, știa să exteriorizeze aceeași olimpică seninătate, același surâs.

Purta întotdeauna o floare la butonieră. S-a spus că o făcea în memoria fostei sale soții căreia îi plăceau foarte mult florile. Dar el însuși era un pasionat iubitor al naturii, al frumosului și al florilor. „*O floare îmi place mai mult*” – zice el în *Amintirile* sale (I, p. 67) – „*decât o floare de retorică*” și citează pe Goethe care considera florile ca „*hieroglife mărețe de care natura se servește pentru a ne declara amorul ei*”.

Adeseori îl întâlneam plimbându-se pe stradă însoțit de unul din câinii săi preferați. Sinceritatea sa desăvârșită simțea nevoia unei alte sincerități care să corespundă aceleia ale sale și o găsea în lumea acestor credincioase ființe. De aceea iubea foarte mult câinii ca și Schopenhauer din care citează în *Amintirile* sale rândurile următoare (*Amintiri*, III, p. 171)¹³:

„*Ceea ce mă face fericit în societatea câinelui meu este transparența ființei lui. Câinele meu este transparent ca sticla. Dacă n-ar exista câini nu mi-ar plăcea să trăiesc*”.

Avea în el și elanuri lirice. Iată spre exemplu cum se exprima cu privire la bojdeuca lui Creangă care trebuia să devină un muzeu aparținând Universității.

„*Vizitatorii ei vor putea admira dealurile pe care Creangă împreună cu Eminescu le priveau zilnic din cerdacul de din dos. Deasupra acestor dealuri plutește geniul orașului Iași care a inspirat pe Creangă, pe Eminescu, pe Conta și pe toți poeții și cugetătorii noștri. Acest geniu se găsește pretutindeni, în neîntrecutul joc frumos de umbre și lumini care se desfășoară deasupra orașului Iași și a împrejurimilor sale ca și în razele de jeratec ale soarelui care apune*” (*Amintiri*, II, p. 160).

Fondul lui sufletesc era numai bunătate.

„*Să ne păstrăm sufletul liniștit*”, zicea el, „*netulburat de invidie, gelozie sau de ură. Să fim buni. Bunătatea e cea mai mare virtute*” (*Note și amintiri*, p. 292).

Este același sfat pe care-l dădea și Verlaine în binecunoscutele sale versuri:

„*... que la bonté c'est notre vie, que de la haine et de l'envie rien ne reste la mort venue*” ...

La aceste calități ale profesorului Leon adaug integrarea lui într-un program de viață totdeauna același, cu o regularitate de ceasornic. Ca și Emmanuel Kant despre care se zicea că manifesta o atare regularitate în

13 Prof. Dr. N. Leon, *Amintiri*, vol. III, ed. Viața Românească, Iași, 1927, 227 p.

activitatea zilnică încât vecinii cunoșteau ce oră este după venirile și ieșirile lui din casă, la fel și profesorul Leon se plimba, lua masa, se ducea sau ieșea de la laborator la aceeași ore pe care toți ieșenii învățaseră să le cunoască.

Toată viața profesorului Leon, mai ales după moartea soției sale, s-a concentrat asupra problemei creșterii copiilor, asupra cursurilor și în activitatea științifică din laborator.

Când copiii, care crescuseră sub influența bunului exemplu pe care li-l dăduse, ajunseseră la vârsta când se putea conduce în viață prin ei înșiși, cursurile și cercetările de laborator au constituit pentru profesorul Leon preocuparea lui exclusivă și până la sfârșitul vieții sale, chiar și atunci când boala de inimă care-i mina sănătatea îl făcea să urce cu greu scara care ducea la etaj la laboratorul său, profesorul Leon a rămas același neclintit stâlp al laboratorului pe care și-l organizase cu drag și cu mult gust și cu care viața sa toată se confunda.

Profesorul Leon a fost mai presus de toate un suflet de elită care s-a condus însuși în viață după preceptul roman pe care-l dădea ca normă de conduită și asistenților săi: „*honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*”, adică a realizat să trăiască cinstit, să nu facă rău nimănui și să dea fiecăruia ceea ce i se cuvine.

Acesta a fost primul meu maestru, Profesorul Nicolae Leon!